

DŽO
ABERKROMBI

MUDROST BOMILE

Treća knjiga
Doba ludosti

Preveo
Nikola Pajvančić

■ Laguna ■

Naslov originala

Joe Abercrombie

THE WISDOM OF CROWDS

Copyright © Joe Abercrombie 2021

First published by Gollancz, an imprint of The Orion
Publishing Group, London

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Lu,
uz sumorne, mračne zagrljaje

Sedmi deo

„Veliki su veliki samo zato što smo
mi na kolenima. Ustanimo!“

Elize Lustalo

Kao kralj

„**Z**naš šta, Tani?“
Kaplar pogleda Orsa blago zakrvavljenim očima.
„Vaše veličanstvo?“
„Moram da priznam da sam veoma zadovoljan sobom.“

Postojani barjak je lepršao na povetarcu, beli konj se na njemu propinjao a zlatno sunce blistalo, a ime Stofenbek već je bilo izvezeno među drugim slavnim pobedama kojima je svedočio. Koliko je visokih kraljeva jahalo pod tim svetlucavim platnom? A sada – uprkos tome što je bio brojčano slabiji, što su mu se rugali i što su ga mahom svi otpisali – Orso je stupio u njihove redove. Čovek koga su nekada u pamfletima nazivali Princom Prostitutki, pojavio se, poput čudesnog leptira iz gnjile čaure, kao novi Kazamir! Život je pun iznenađenja, to je bar jasno. Životi kraljeva pogotovo.

„Pa i treba da ste zadovoljni, vaše veličanstvo, nego šta“, žustro je rekao lord maršal Raksted, a malo je bilo ljudi zadovoljnijih samim sobom nego što je to bio on. „Nadmudrili ste neprijatelja na bojnem polju, nadvladali ga i zarobili najgoreg izdajnika među njima!“ Onda se samozadovoljno osvrnuo preko ramena.

Leo dan Brok, taj junak koji je pre samo nekoliko dana izgledao preveliki za ovaj svet, sada je ležao u bednim kolima, sa rešetkama na prozorima, i truckao se iza Orsa. Sada ga je, međutim, bilo

fizički znatno manje. Njegova odsečena noga ostala je zakopana na bojištu zajedno s njegovim uništenim ugledom.

„Pobedili ste, vaše veličanstvo“, piskutavo je dodao Bremer dan Gorst, pa je naglo zatvorio usta i zagledao se ka sve bližim kulama i dimnjacima Adove.

„Pa stvarno jesam.“ Opušten osmeh se sam od sebe širio Orsovim licem. Jedva da je pamtio kada se to poslednji put desilo. „Mladog Lava na kolena je bacilo Mlado Jagnje.“ Osećao se kao da mu odeća bolje stoji nego pre bitke. Protrljao je bradu, koju nekoliko dana zbog svih tih silnih uzbuđenja nije brijao. „Da pustim bradu?“

Hildi je zabacila preveliku kapu da sumnjičavo osmotri njegove čekinje. „Možete li vi uopšte da pustite bradu?“

„Stvarno, nekoliko puta ranije mi to nije uspevalo. Ali to može da se kaže za mnogo toga, Hildi. Budućnost sada izgleda potpuno drugačije!“

Možda prvi put u čitavom životu zanimalo ga je da sazna šta budućnost krije – pa čak i da se sa njom uhvati ukoštac i potčini je *svojoj volji* – i zato je ostavio lorda maršala Frosta da dovede u red ostatke Prestolonaslednikove divizije, pa je odjahao napred ka Adovi u društvu stotinu konjanika. Morao je da se vrati u prestonicu i izvede državu na *pravi put*. Pošto su pobunjenici skršeni, moći će da napokon krene u svoj veliki obilazak Saveza i pozdravi svoje podanike kao kralj i pobednik. Moći će da sazna šta on može da učini za *njih*, kako može da sve *poboljša*. Bavio se prijatnim mislima o tome kakvim će ga imenom zvati oduševljena gomila. Orso Postojani? Orso Odlučni? Orso Neustrašivi, Bedem od Stofenbeka?

Zavalio se, dok se blago ljuljao u sedlu, pa je duboko udahnuo sveži jesenji vazduh. Pošto je severni vetar nosio dim Adove ka moru, posle čak nije morao ni da se nakašlje.

„Napokon shvatam šta ljudima znači kad kažu da se osećaju kraljevski.“

„O, ne bi’ ja o tome mnogo brinuo“, reče Tani. „Siguran sam da ćete se očas posla ponovo osećati zbunjeno i bespomoćno.“

„U to uopšte ne sumnjam.“ Orso je ponovo osetio poriv da se osvrne ka začelju kolone. Ranjeni lord guverner Anglanda nije bio jedini važan zarobljenik. Iza zatvorskih kola Mladog Lava pod jakom stražom čegrtala su kola sa njegovom trudnom ženom. Da li se to Savinina bleđa šaka drži za prozor? Orso iskrivi lice od same pomisli na njeno ime. Kada se jedina žena koju je u životu voleo udala za drugog čoveka, pa ga izdala, gajio je prijatnu iluziju da se u životu neće osećati gore. Onda je saznao da mu je ona polusestra.

Smrad divljih naselja pred zidinama Adove jedva da je ublažio naglu mučninu koja ga je obuzela. Zamišljao je osmehnut svet, pegavu decu kako mašu zastavicama Saveza, slapove mirisnih latica kojima ga lepotice zasipaju sa balkona. On je uvek pomalo prezri-vo gledao na takve rodoljubive besmislice, kada su bile namenjene drugim pobednicima, ali se sada prilično radovala izgledima da će biti namenjene njemu. Umesto toga, odrpane prilike namrgođeno su ih posmatrale iz ulazâ. Droca koja glođe batak nasmejala se sa iskrivljenog prozora. Jedan nakazni prosjak veoma je primetno pljunuo na put dok je Orso prolazio.

„Vaše veličanstvo, nezadovoljnika će uvek biti“, prošaputao je Joru Sumpor. „Pitajte samo mog gospodara. Njemu na trudu niko nikada nije zahvalan.“

„Hmmm.“ Koliko je Orso pamtio, prema Bajazu su se svi oduvek ophodili sa izuzetno servilnim poštovanjem. „A kako on na to reaguje?“

„Ignoriše ih.“ Sumpor je bez emocija osmotrio sirotinju. „Kao mrave.“

„Dobro. Nećemo dozvoliti da nam pokvare raspoloženje.“ Međutim, za to je bilo pomalo prekasno. Vetar kao da je postao leden i Orsu se javilo ono poznato, zabrinuto ježenje u potiljku.

U zatvorskim kolima bilo je još mračnije. Čegrtavi točkovi počeli su da odjekuju. Iza rešetaka na prozoru Leo je video kako promiče klesani kamen i shvatio da prolaze kroz neku od kapija Adove. Sanjao je da će u prestonicu ući na čelu trijumfalne povorke.

Umesto toga, ušao je okovan u zatvorskim kolima, koja smrde na ustajalo seno, rane i sramotu.

Pod se trznuo, tako da mu je kroz patrljak noge sevnuo žestok bol, pa je potisnuo suze iz zakrvavljenih očiju. Jebote, kakva je on budala bio. Kakve je sve privilegije tek tako odbacio. Kakve je sve prilike dozvolio sebi da propusti. U kakve je sve zamke upao.

Trebalo je da onog kukavicu i izdajnika Išera otera u tri lepe čim su priče krenule u pravcu pobune. Ili još bolje, da ode pravo kod Savininog oca i da mu sve ispriča. Onda bi i dalje bio najslavniji junak Saveza. Megdandžija koji je potukao Velikog Vuka! A ne budala koju je potuklo Mlado Jagnje.

Trebalo je da proguta ponos kad je razgovarao sa kraljem Japom. Da mu laska i da flertuje, da odigra ulogu diplomate, da sa osmehom ponudi Vestport, da zameni tu bezvrednu daleku teritoriju Saveza za sve ostalo i da se u Miderland iskrca uz podršku stirijske vojske.

Trebalo je da sa sobom povede majku. Od pomisli na nju kako ga preklinje u luci došlo mu je da počupa kosu. Ona bi dovela u red onaj metež pri iskrčavanju, jednom bi smireno osmotrila mape i pokrenula ljude na jug, stigla bi prva do Stofenbeka i prinudila neprijatelja na bitku koju će sigurno izgubiti.

Trebalo je da odgovor na Orsov poziv na večeru pošalje na vrhu koplja, da napadne sa svim raspoloživim snagama pre zalaska sunca i potisne tog lažljivog skota sa visova, da razbije njegova pojačanja dok još pristižu.

Još dok je Leovo levo krilo stajalo u mestu a njegovo desno krilo se osipalo, trebalo je da odustane od onog poslednjeg juriša. Bar bi još imao Antaupua i Džina. Bar bi još imao nogu i ruku. Možda bi Savina uspela da iskamči nekakav sporazum. Ipak je ona bila kraljeva bivša ljubavnica. Po onome što je Leo video na sopstvenom smaknuću, verovatno i sadašnja. Zbog toga čak nije mogao ni da je krivi. Ona mu je spasla život, zar ne? Koliko god njegov život sada vredeo.

On je zatočenik. Izdajnik. Bogalj.

Kola su se zadržmusala i usporila. Čuo je glasove spreda, kako besne, kako skandiraju. Verni podanici kralja Orsa, izašli da pozdrave njegovu pobjedu? Uopšte, međutim, nije zvučalo kao slavlje.

Krug za mačevalačku vježbu bio je Leov plesni podijum. Sada je bila muka samo ispružiti preostalu nogu, da bi zdravom rukom mogao da se uhvati za rešetke prozora i pridigne. Kada je osetio ledeni vetar na licu i zaškiljio na ulicu mutnu od dima iz visokih peći, kola su se uz trzaj zaustavila.

Pred oči mu iskrsnuše čudni prizori. Razbijene žaluzine na dućanima, razvaljena vrata što vise sa šarki, đubre rasuto po ulici. Pomislio je da je gomila krpa što spava u ulazu usnuli beskućnik. Onda, sve zabrinutiji, zbog čega je na tren zaboravio na sopstveni bol, pomislio je da je posredi leš.

„Mrtvih mu“, prošaputao je. Neki magacin je spaljen, a čađave krovne grede štrčale su poput rebara oglodane lešine. Preko pocrnelog pročelja neko je ispisao reči visoke tri koraka.

Kucnuo je čas.

Pritisnuo je lice uz rešetke, pokušavajući da vidi dalje niz ulicu. Iza oficira, pratnje i vitezova od tela na uznemirenim konjima, prilike su se tiskale pred zida sa šiljcima, a iznad rulje su poigrali transparenti, poput barjaka iznad puka. *Poštena plata za pošten rad* i *Dole Zatvoreno veće* i *Ustanak! Već* su se kretali ka kraljevoj povorci, brujali od potisnutog besa, zviždali i vikali. Jesu li to... razbijači?

„Mrtvih mu“, prošaputao je ponovo. Video je ljude i u bočnoj ulici. Ljude u radničkoj odeći, sa stegnutim pesnicama. Prilike kako trče, kako nekog jure. Kako ga obaraju, šutiraju i udaraju.

Spreda se začu gromak povik. Možda Raksted: „Sklanjaj se s puta, u ime njegovog veličanstva!“

„Sklanjaj se ti s puta!“, zarežao je čovek sa gustom bradom i debelim vratom. Ljudi su pristizali iz bočnih uličica, što je stvaralo uznemirujući utisak da je povorka opkoljena.

„To je Mladi Lav!“, urliknu neko, i Leo začu slabašno klicanje. Njegova zdrava noga, koja je pre nekoliko dana bila njegova slabija

noga, čitava je gorela, ali je stegao šipke dok su se ljudi tiskali ka kolima, pružajući ruke ka njemu.

„Mladi Lav!“

Savina je gledala kroz prozor kola, potpuno bespomoćna, jednom rukom pridržavajući ogromni stomak, drugom držeći Zurinu ruku, kako se prostaci tiskaju oko Leovih zatočeničkih kola kao svinje oko valova. Jedva da je znala pokušavaju li to da ga spasu ili ubiju. Verovatno nisu to znali ni oni.

Shvatila da ne pamti kako je to ne plašiti se.

Verovatno je sve počelo kao štrajk. Savina je znala svaku manufakturu u Adovi, a ovo je bila fabrika papira Fosa dan Harbera, u koju je dva puta odbila da investira. Profit je bio primamljiv, ali je Harber bio na veoma lošem glas. Bio je od onih surovih vlasnika, izrabljivača, koji svima drugima otežavaju da mirno iskoristićavaju svoje radnike. Verovatno je sve počelo kao štrajk, pa se, kao što se često dešava sa štrajkovima, pretvorilo u nešto mnogo opasnije.

„Nazad!“, prasnu mladi oficir, mlateći jahačkim korbačem po rulji. Jedan konjanik je odvukao nekog čoveka za rame, pa je tresnuo drugog štitom po temenu. Krv je blistavo briznula kada je pao.

„Oh“, reče Savina, razrogačenih očiju.

Neko udari oficira štapom, tako da se ovaj zaljulja u sedlu.

„Čekajte!“, učinilo joj se da čuje Orsov glas. „Čekajte!“ Ali to nije imalo nikakvog dejstva. Visoki kralj Saveza odjednom je bio bespomoćan isto koliko i ona. Ljudi su pritiskali sa svih strana, more besnih lica, stegnutih pesnica i transparenata. Ta halabuka podsetila ju je na Valbek, na ustanak, ali je užasna sadašnjost bila već sama po sebi dovoljno loša, i bez prisećanja na užasnu prošlost.

Dojaha još vojnika. Neko kriknu kada ga pregaziše.

„Majku vam!“

Slabašan zveket potegnutog mača.

„Zaštiti kralja!“, začu se Gorstovo piskutanje.

Jedan vojnik udari jabukom mača, onda pljoštimice, i čoveku odlete kapa s glave, pa se stropošta na kaldrmu. Jedan drugi vitez od tela nije bio toliko uzdržan. Sev čelika, prodoran krik. Ovog puta je Savina videla udarac mača kako široko raseca čovekovo rame. Nešto tresnu o bok kola i ona se zgrči.

„Bože, spasi nas“, prošapta Zuri.

Savina se zagleda u nju. „Je l' on to nekad stvarno uradio?“

„Ne odustajem od nade.“ Zuri zaštitnički stavi ruku preko Savininih ramena. „Skloni se od prozora...“

„A kuda da se sklonim?“, prošaputa Savina i privi se uz nju.

Iza stakla je vladao potpuni metež. Jedan konjanik i neka rumena žena rvali su se oko kraja transparenta sa natpisom *Jednakost za sve*, dok je drugi kraj bio zapleten u masi ruku i lica. Jednog viteza od tela su oborili sa konja pa je nestao u gomili, kao mornar u burnom moru. Bili su na sve strane, probijali se između konja, gurali, grabili, urlali.

Prozor uz prasak puče i Savina se trznu unazad, zasuta slomljenim staklom.

„Đubre izdajničko!“, viknu neko. Njoj? Leu? Jedna ruka uđe kroz prozor, prljava ruka koja je nešto htela da ugrabi. Savina je nespretno udari pesnicom. Nije bila sigurna šta je gore, da je rulja izvuče iz kola ili da je Inkvizicija odvuče u Kuću pitanja.

Zuri je taman ustajala, kada napolju sevnu. Nešto poškropi Savinin obraz. Crvene mrlje na njenoj haljini. Ruka nestade. Vatra iznenada buknu s druge strane prozora i ona se zgrči, s obe ruke preko stomaka kada kroz njega sevnu bol.

„Bože, spasi nas“, huknula je. Hoće li se ovde poroditi, u kolima, na razbijenom staklu, usred uličnih nemira?

„Pizda li vam materina!“ Krupan čovek u kecelji uhvatio je uzde one male plavuše, Orsove sluškinje, one koja je nosila poruke između njega i Savine, pre hiljadu godina. Zgrabio ju je za nogu, a ona se ritala i režala. Savina vide kako Orso okreće konja i pesnicom udara čoveka po ćelavom temenu. Ovaj je ugrabio Orsa i pokušao da ga obori iz sedla. „Majku ti...“

Lobanja mu puče, prskajući crveno. Savina je samo blenula. Mogla se zakleti da ga je onaj čovek Sumpor samo ošamario i tako mu skoro otkinuo glavu.

Gorst se probi bliže, iskeženih zuba, dok je zverski udarao čas sa jedne čas sa druge strane, a tela oko njega padala. „Kralj!“, pištao je. „Kralj!“

„Pravac Agriont!“, zagrme neko. „Bez zaustavljanja!“

Kola se trgnuše napred. Savina bi sletela sa sedišta da Zuri nije hitro pružila ruku. Grčevito se držala za prazno pozorsko okno, zagrizla usnu zbog novog uboda bola u stomaku.

Videla je kako ljudi beže. Čula prestravljene krike. Ugao kola je odbacio jedno telo, koje je udarilo o vrata i nestalo pod kopitima viteza izvestioca. Na razbijenom staklu prozora ostali su pramenovi plave kose.

Točkovi su prešli preko izgaženog transparenta, pregazili letke koji su lepršali na mokrom putu. Zatvorenička kola su čegrtala ispred, izbijala iskre iz kaldrme, na sve strane je bilo raspomamljenih konja, razletelih griva i otkinutih uzdi. Nešto udari o drugu stranu kola a onda uspeše da se probiju, ostavivši Harberovu fabriku i pobesnele radnike za sobom.

Kroz razbijeni prozor šibao je hladan vazduh, Savini je srce ludo tuklo, šaka joj bila zaledena na prozorskom okviru, ali su joj se obrazi žarili kao da je ošamarena. Kako Zuri može da bude toliko smirena pored nje? Ukočenog lica, sa rukom tako čvrsto oko Savine. Beba se meškoljila dok su kola poskakivala i zanosila se. Bar je živa. Živa je.

Kroz prozor je videla lorda komornika Hofa kako se grčevito drži za uzde, sa službenim lancem stegnutim oko crvenog grla. Videla je kraljevog starog, sedokosog barjaktara kako steže jarbol, sunce Saveza kako sija odozgo, masnu mrlju preko zlatotkanog platna.

Ulice su proletale, tako poznate, tako strane. To je bio njen grad. Nikome se u tom gradu nisu divili kao njoj. Nikome nisu više zavideli. Nikoga nisu više mrzeli, što je uvek doživljavala kao jedini iskreni kompliment. Zgrade su proletale. Zgrade koje je poznavala. Zgrade koje su čak njoj pripadale. Ili bar nekada jesu.

Sada će sve to izgubiti.

Čvrsto je zažmurila. Nije pamtila kako je to ne plašiti se.

Prisetila se kako joj je Leo dao prsten, dok se Agriont pun malih ljudi širio dole ispod njih. Budućnost je bila njihova. Kako su uspeli da sami sebe toliko potpuno unište? Njegova nesmotrenost ili njena ambicioznost same za to ne bi bile dovoljne. Ali kao dve hemikalije što su, svaka za sebe, tek blago otrovne, zajedno su proizvele nestabilni eksploziv koji je razneo u paramparčad i njihove živote i živote hiljada drugih.

Posekotina ispod zavoja na njenoj obrijanoj glavi beskonačno je svrbela. Možda bi bilo milosrdnije da je komad metala koji ju je ranio pogodio malčice niže i probio joj lobanju, a ne samo kožu na temenu.

„Sporije!“ Gorstov piskutavi glas. „Sporije!“ Prelazili su jedan most koji vodi u Agriont, a veliki zidovi dizali su se nad njima. Nekada su joj oni pružali osećaj bezbednosti, kao roditeljski zagrljaj. Sada su podsećali na zidine zatvora. Sada *jesu* bili zidine zatvora. Njoj je omča i dalje bila oko vrata, baš kao i Leu.

Pošto su ga skinuli sa vešala, ona mu je previla nogu. Činilo se da žena to treba da učini svom ranjenom mužu. Posebno kada je za njegove rane ona dobrim delom zaslužna. Mislila je da može biti snažna. Ipak je ona bila čuvena po hladnokrvnosti i nemilosrdnosti. Ali dok je odmotavala zavoje, kao u nekakvom nakaznom striptizu, oni su prvo bili tačkasti i smeđi, pa ružičasti, pa crni. Ogolila je patrljak. Košmarno loš rad neke nespretnе švalje. Vlažni, ljubičasti i crveni nepravilni šavovi. Užasno, bizarno, nekako nestvarno odsustvo uda. Smrad jeftinog alkohola i kasapnice. Pokrila je usta. Nije rekla ni reč, ali ga je pogledala u oči i videla odraz sopstvene strave, a onda su se stražari vratili da je odvedu i zbog toga im je bila zahvalna. Od same uspomene na to bi joj pozlilo. Pozlilo bi joj od griže savesti. Od gađenja. Od griže savesti zbog svog gađenja.

Shvatila je da drhti i Zuri ju je uhvatila za ruku. „Biće sve dobro“, rekla je.

Savina se zagledala u njene tamne oči i prošaputala: „Kako?“

Kola se naglo zaustaviše. Kada oficir otvori vrata, staklo ispade iz razbijenog prozora. Nije odmah mogla da pusti okvir. Morala je da odvoji prste drugom rukom, kao da širi prste mrtvacu. Ošamućena, teturavo je izašla, osećajući kao da će svakog časa da se upiša. Da se nije možda već upišala?

Trg maršala. Jednom mesečno je gurala svog oca preko tog kamenog prostora, smejući se nevoljama drugih. Prisustvovala je zasedanjima Otvorenog veća u Dvorani lordova, tražeći nove mogućnosti među njihovim brbljanjem. Razgovarala je o poslovima sa saradnicima, koga uzdići, koga zgaziti, koga treba potplatiti a ko treba da plati. Poznavala je znamenitosti iznad čađavih krovova – vitki prst Kule lanaca, preteće obrise Tvorčeve kuće. Oni su, međutim, pripadali nekom drugom svetu. Drugom životu. Svuda oko nje ljudi su blenuli s nevericom. Ljudi izgrebanih lica, ljudi u razderanim lepim uniformama, ljudi krvavih mačeva.

„Tvoja šaka“, reče Zuri.

Bila je krvava. Savina je tupo okrenu i vide krhotinu stakla zarivenu u dlan, na mestu gde je stezala okvir prozora. Jedva da je to osećala.

Digla je glavu i pogled joj se ukrsti sa Orsovim. On je izgledao bledo i uzdrmano. Zlatna krunica mu je ukrivo stajala na glavi, usta su mu bila otvorena, kao da će nešto reći, isto kao i njena, kao da će nešto odgovoriti. Međutim, nekoliko trenutaka nisu govorili ništa.

„Nađite nekakav smeštaj za ledi Savinu i njenog supruga“, procedio je na kraju. „U Kući pitanja.“

Savina proguta knedlu dok ga je gledala kako odlazi.

Nije pamtila kako je to ne plašiti se.

Orso je stegnutih pesnica grabio preko Trga maršala, otprilike u pravcu palate. Od pogleda na nju nekako mu je i dalje zastajao dah. Ipak, bilo je i neodložnijih pitanja od propasti njegovog ljubavnog života.

Na primer to što se njegov trijumfalni povratak iz razočaranja pretvorio u krvoproliće.

„Mrze me“, šaputao je u bradu. Bio je navikao da ga preziru, naravno. Klevetnički pamfleti, sramotne glasine, poruga u Otvorenom veću. Ali normalno je stanje društva da se kralja učtivo gade iza njegovih leđa. Ali da na kralja fizički nasrne rulja, to je samo korak do otvorene pobune. Druge za mesec dana. Adova – centar sveta, zenit civilizacije, bastion progresa i prosperiteta – tonula je u bezakonje i kaos.

To je bilo baš zapanjujuće razočaranje. Kao kad u usta ubacite neki divan slatkiš, a onda zagrizete i otkrijete da je reč zapravo o govnu. Ali takvo je iskustvo vladara. Jedan šokantan zalogaj govana za drugim.

Lord Hof je šištao dok je pokušavao da održi korak. „Uvek ima... nezadovoljnika...“

„Oni me mrze *iz dna duše!* Jesi li ih čuo kako kliču Mladom Lavu? Kada je taj razmaženi gad postao nekakav ljubimac masa?“ Pre Orsove pobede, njega su svi smatrali za prezrenja dostojnu kukavicu, a Broka za veličanstvenog junaka. Sada bi po svemu trebalo da zamene mesta. A ipak su sada njega smatrali za prezrenja dostojnog tiranina, dok su klicali Mladom Lavu kao sažaljenja dostojnom borcu protiv nepravde. Da ga Brok izdrka nasred ulice, dočekalo bi ga oduševljeno klicanje masa.

„Prokleti izdajnici!“, zareža Raksted, udarajući pesnicom po dlanu. „Trebalo bi sve da ih povešamo!“

„Ne možeš sve da ih povešaš“, reče Orso.

„Sa vašom dozvolom, ja bih nazad u grad pa da počnem.“

„Bojim se da smo grešili tako što smo previše vešali, a premalo...“

„Vaše veličanstvo!“ Zastrašujuće visok vitez izvestilac čekao je na Kraljevom putu ispod spomenika Harodu Velikom, sa krilatom kacigom pod miškom. „Zatvoreno *veće hitno* zahteva vaše prisustvo u Beloj odaji.“ Krenuo je pored Orsa, pritom znatno skrativši korak. „Smem li da vam čestitam na slavnoj pobedi kod Stofenbeka?“

„Čini se da je to bilo veoma, veoma davno“, reče Orso, bez zastavljanja. Brinuo se da će se, ako stane, srušiti kao dečja kula od kockica. „Već sam primio čestitke pozamašne pobesnele rulje na Kraljevom putu.“ Onda je namršteno pogledao visoki spomenik

Kazamiru Postojanom, i upitao se je li on nekada bio primoran da beži od sopstvenog naroda ulicama sopstvene prestonice. To se ne spominje u istorijskim knjigama.

„Vaše veličanstvo, u vašem odsustvu... situacija je bila pomalo *nemirna*.“ Orsu se nije dopalo kako je ovaj izgovorio *nemirna*. Zvučalo je kao eufemizam za nešto mnogo gore. „Nedugo pošto ste otišli bilo je *protesta*. Zbog poskupljenja hleba. Zbog ustanka i lošeg vremena, u grad ne stiže dovoljno brašna. Gomila žena je provalila u neke pekare. Pretukle su vlasnike. Jednog su proglasili za špekulanta i... ubile su ga.“

„To je baš neprijatno“, reče Sumpor, krajnje ravnodušno. Orso je primetio da ovaj maramicom pažljivo briše krv sa brida šake. Od onog blago podrugljivog osmejka koji nije silazio s njegovog lica tokom pogubljenja dvesta ljudi ispred Valbeka, više nije bilo ni traga.

„Sutradan je izbio štrajk u livnici u Brdskoj ulici. Dan kasnije, još tri štrajka. Neki gardisti su odbili da idu u patrolu. Drugi su se sukobili sa izgrednicima.“ Vitez izvestilac je nesrećno mrdao usnama. „Nekoliko ljudi je poginulo.“

Orsov otac je bio poslednji u povorci besmrtnih vladara i zurio je u opusteli park sa izrazom zapovedničke rešenosti kakav se na njegovom licu nikada nije video u životu. Naspram njega, u nešto manje monumentalnim razmerama, stajali su slavni vojskovođa lord maršal Vest, onaj zloglasni mučitelj arhilektor Glokta i prvi među magovima lično, koji je prezrivo gledao odozgo, iskrivljene usne, kao da su svi ljudi za njega zaista mravi. Orso se često pitao koji će pratioci završiti naspram njegovog spomenika, jednog dana. Sada se prvi put upitao hoće li uopšte biti njegovog spomenika.

„Sad će biti reda!“ Hof se trudio da popravi raspoloženje kao na sahrani. „Videćete!“

„Nadam se, vaša milosti“, rekao je vitez izvestilac. „Grupa razbijača je preuzela neke manufakture. U Tri farme stalno demonstriraju i zahtevaju... pa, *ostavku* Zatvorenog veća vašeg veličanstva.“ Orsu se nije dopalo kako je ovaj izgovorio *ostavku*. Zvučalo je kao eufemizam za nešto mnogo konačnije. „Narod je uznemiren, vaše veličanstvo. Narod želi krv.“

„Moju krv?“, prošaputao je Orso, neuspešno pokušavajući da olabavi okovratnik.

„Pa...“ Vitez izvestilac je prilično mlitavo salutirao. „Neku krv žele. Nisam siguran da ih je briga čiju.“

Žalosno malobrojni članovi Zatvorenog veća teturavo su se digli na ostarele noge kada je Orso uleteo u Belu odaju. Lorda maršala Foresta su ostavili u Stofenbeku, sa ostacima vojske. Arhilektor Pajk je iznova terorom prisiljavao većito nepokorne žitelje Valbeka na pokornost. Još nisu našli zamenu za vrhovnog sudiju Brukela, pošto mu se glava precepila nadvoje prilikom prethodnog napada na Orsa. Bajazova stolica na drugom kraju stola bila je – kao i tokom većeg dela poslednjih nekoliko vekova – prazna. A glavni kartograf je najverovatnije opet izašao zato što ga muči bešika.

Glas lorda kancelara Gorodeca bio je prilično kreštav. „Smem li da čestitam vašem veličanstvu na slavnoj pobedi kod Stofenbeka...“

„Zaboravi na to.“ Orso se srušio u svoju neudobnu stolicu. „Ja već jesam.“

„Napali su nas!“ Raksted je krupnim koracima stigao do svog mesta, tako da su mu mamuze zazvečale. „Napali su kraljevsku povorku.“

„Demonstranti na ulicama Adove, pa kako to!“, šištao je Hof pošto se skljojao i počeo da rukavom odore tapka znojavo čelo.

„Da, zaista, kako to“, promrsio je Orso, pošto je prstima obri-sao obraz i video da su crvenkasti. Bio je sav istačkan crvenim, od Gorstovog rada. „Ima li vesti od arhilektora Pajka?“

„Niste čuli?“ Gorodec je zaboravio staru naviku da oblikuje i češlja dugačku bradu i sada ju je grčevito čupkao. „Valbek je pao u ruke ustanicima.“

Zvuk knedle koju je Orso progutao odjeknuo je među golim belim zidovima. „Pao?“

„Ponovo?“, zacvile Hof.

„Od njegove preuzvišenosti nema ni glasa“, reče Gorodec. „Bojimo se da je pao u ruke razbijača.“

„Pao u ruke?“, promrsi Orso. Prostorija je delovala još nepodnošljivije tesno nego obično.

„Vesti o nemirima pristižu sa svih strana Miderlanda!“ , reče visoki konzul, visokim glasom, na rubu panike. „Izgubili smo kontakt sa vlastima u Kelnu. Uznemirujuće vesti iz Holstorma. Pljačke. Linč. Čistke.“

„Čistke?“ , huknu Orso. Činilo se da je osuđen da večito ponavlja tuđe reči, užasno uzrujanim glasom.

„Ima glasina o bandama razbijača koji haraju zemljom!“

„O *ogromnim* bandama“, reče lord admiral Krepskin. „A svi idu ka prestonici. Ološ se čak prozvao *Narodna vojska*.“

„Prava *poplava* izdajništva“, huknu Hof, pogleda prikovanog na praznu stolicu na kraju stola. „Možemo li da pošaljemo poruku lordu Bajazu?“

Orso je tupo odmahnuo glavom. „Ne dovoljno brzo da nešto pomogne.“ Pretpostavljao je da će se prvi među magovima u svakom slučaju zadržati na diskretnoj distanci, dok računa kako da se najbolje okoristi posledicama.

„Učinili smo sve što možemo da se vesti ne prošire u javnosti...“

„Da sprečimo paniku, shvatate, vaše veličanstvo, ali...“

„Oni u roku od nekoliko dana mogu biti na gradskim kapijama!“

Usledila je dugačka tišina. Osećaj trijumfa koji je obuzeo Orsa dok se bližio gradu bio je nejasno upamćen san.

Ako je postojalo osećanje potpuno suprotno od kraljevskog, upravo ga je otkrio.

Promena

„**M** oraš da priznaš“, reče Pajk, „da je ovo impresivan prizor.“
„Moram“, odgovori Vik. A nju nije bilo lako impresionirati.

Narodnoj vojsci je možda nedostajalo discipline, opreme i namirnica, ali joj se na brojnosti nije moglo ništa zameriti. Pružala se u beskraj, zakrčila drum u dolini i vukla se uz blatnjave padine sa obe strane, sve dok nije nestala u kišovitoj daljini.

Kada su pošli iz Valbeka, bilo ih je možda deset hiljada. Nekoliko pukova bivših vojnika obrazovalo je blistavu prethodnicu, načičkani novoiskovanim darovima iz livnica Savine dan Brok. Poredak se, međutim, brzo pretvarao u rasulo i nered. Fabrički radnici i livci, bojadžijke i pralje, obučari i oštrači, kasapi i sluge, nisu marširali, već su pre igrali uz stare radničke pesme i bubnjeve napravljene od kazana. Kao nekakav dobroćudni protest.

Vik je delom iščekivala a delom se nadala da će se osuti dok gacaju kroz blatnjavi kraj po sve gorem vremenu, ali su brzo postajali sve brojniji. Pristizali su nadničari i siromašni seljaci sa kosama i vilama – što je bio razlog za zabrinutost – i sa brašnom i šunkama – što je izazivalo slavlje. Pristizale su družine prosjaka i družine siročadi. Pristizali su vojnici, dezerteri iz ko zna kojih

izgubljenih bataljona. Pristizali su dileri, kurve i demagozi, da valjaju ljusku, seks i političku teoriju u šatorima kraj puta koji su bezbrojne noge pretvorile u blatište.

Ni na oduševljenju joj se ništa nije moglo zameriti. Noću su se logorske vatre pružale miljama, ljudi su se umotavali u rosom istačkanu ćebad da se zaštite od jesenje studeni, brbljali o svojim nejasnim snovima i željama, blistavih očiju razgovarali o promeni. O Velikoj promeni, koja napokon stiže.

Vik nije imala pojma koliko se pokisla kolona sada pružala pozadi. Nije imala pojma koliko u njoj ima razbijača i potpaljivača. Milje muškaraca, žena i dece, koji gaze kroz blato ka Adovi. Ka boljem sutra. Vik je, naravno, bila prilično sumnjičava prema svemu. Ali *tolika nada*. Bujica nade. Bez obzira koliko bili cinični, morala je da vas dirne. Ili možda ona nije bila toliko cinična koliko je sebi govorila.

Vik je u logoru naučila da se treba svrstati uz pobjednike. To je još od tada bilo njeno zlatno pravilo. Ali u logoru, i u godinama otkako je iz njega izašla, nikada nije sumnjala ko će biti pobjednici. Vlast. Inkvizicija, Zatvoreno veće, arhilektor. Sad dok je gledala na tu neorganizovanu ljudsku reku, željnu da promeni svet, nije više bila sigurna ko će pobediti. Nije čak više bila ni sigurna ko je na kojoj strani. Da je Leo dan Brok pobedio Orsa, sad bi možda imali novog kralja, nova lica u Zatvorenom veću, nova dupeta na velikim stolicama, ali bi sve ostalo manje-više isto. Ako ovi ovde pobjede Orsa, ko zna šta uslediti? Sve ono staro i pouzdano počelo je da se urušava, i ona je morala da razmisli je li uopšte bilo toliko pouzdano, ili samo nešto na šta su se budale navikle.

U Stariklandu, u doba bune, Vik je doživela zemljotres. Tlo je podrhtavalo, knjige su padale s polica, odžak se srušio na ulicu. Ne dugo, ali dovoljno dugo, osetila je stravu zbog spoznaje da se sve na šta je računala kao pouzdano za tren može srušiti.

Sada ju je isto osećanje ponovo obuzelo, ali je znala da je potres tek počeo. Koliko će se dugo zemlja tresti? Šta će ostati kada jednom prestane?

„Primećujem da si i dalje sa nama, sestro Viktorina.“ Pajk coku jezikom i potera konja niz padinu, ka čelu raštrkane kolone.

Vik je osetila snažan poriv da ga ne prati. Ipak je to učinila. „I dalje sam sa vama.“

„Znači, počela si da veruješ u naše ciljeve?“

Jedan deo njenog bića, pun nade, želeo je da veruje kako bi to moglo biti ostvarenje Sibaltovih snova o boljem svetu i iskreno je želela da vidi kako se ostvaruju. Jedan nervozni deo namirisao je da će biti krvi i želeo je da te noći zbríše i otputuje u Daleku zemlju. Jedan proračunati deo je smatrao da se pomahnitali konj može obuzdati samo ako si u sedlu, i da je možda manje opasno zatezati uzde nego ih pustiti.

Iskosa je pogledala Pajka. Zapravo, i dalje je pokušavala da odredi koji su zaista njeni ciljevi. Zapravo, računala je da svaka ona tačkica u Narodnoj vojsci ima drugačiji cilj. Ovo, međutim, nije bilo vreme za istinu. A koje vreme to jeste? „Bila bih budala da kažem kako nisam sasvim ubeđena.“

„A ako bi rekla da si sasvim ubeđena, ja bih bio budala da ti poverujem.“

„A pošto nijedno od nas nije budala... recimo samo – možda.“

„O, svi smo mi budale. Ali meni se sviđa jedno dobro možda.“

Pajk nije pokazivao da mu se nešto sviđa. Ništa nije pokazivao. „Apsolutnim izjavama nikada ne treba verovati.“

Vik je sumnjala da bi se sa tim razmišljanjem složili dvoje vođa Velike promene koji su jahali ka njima preko travnate padine.

„Brate Pajk!“, doviknu Rizino, veselo mahnivši punačkom rukom. „Sestro Viktorina!“

Rizino je brinuo Vik. Nekadašnjeg superiora Valbeka smatrali su za velikog mislioca, ali koliko je ona za sada videla, on je pre ličio na to kako idiot zamišlja genija. Njegove ideje bile su lavirint bez ičega u sredini, dobrim delom zasnovane na pravednom društvu koje sledi, ali veoma neodređene o putu kojim će se do njega stići. Džepovi njegove jakne bili su prepuni hartija. Nažvrljanih teorija, manifesta, proklamacija. Govora koje je unjkavo iznosio željnim gomilama, kada god bi se Narodna vojska zaustavila. Vik se nije dopadalo kako bi gomila pozdravljala njegove kićene pozive na razum mašuci oružjem i besnim urlikanjem. Najgoru

štetu koju je u životu videla, pravili su ljudi koji deluju na osnovu uzvišenih principa.

Međutim, zbog Sutkinje se Vik brinula mnogo više. Na sebi je imala zardali stari grudni oklop koji je zveckao od pokradenih lančića, preko balske haljine prekrivene krhotinama kristala, ali u sedlu nije sedela postrance, tako da su joj se poderane podsuknje zadigle iznad butina, a blatnjava bosa stopala je gurnula u stare konjičke uzengije. Lice joj je bilo poput džaka bodeža, suva vilica besno stegnuta, crne oči besno sužene, njena uobičajeno vatrena griva od kose potamnela od kiše i slepljena s jedne strane glave. Nju su principi zanimali samo kao izgovor za haos. Kada su njeni potpaljivači zauzeli sudnicu u Valbeku, njena porota nikoga nije oslobodila krivice i jedina presuda koju je donosila bila je smrtna.

Ako je Rizino večito gledao uvis, ne misleći o lomu kroz koji stupa, Sutkinja je zurila dole, trudeći se da zgazi sve što može. A Pajk? Spaljeno lice bivšeg arhilektora ništa nije odavalo. Ko je mogao reći na šta cilja brat Pajk?

Vik pokaza glavom ka sivoj i čađavoj Adovi, i dimu iz nje, koji se neumoljivo bližio. „Šta će biti kada tamo stignemo?“

„Promena“, reče Rizino, krajnje samozadovoljno. „*Velika* promena.“

„Iz čega, u šta?“

„Ja nemam blagoslov dugog oka, sestro Viktorina.“ Rizino se zakikota na tu pomisao. „Ako vidimo samo larvu, ne možemo znati kakav će leptir pozdraviti zoru. Ali *promena*.“ Zapretio joj je debelim prstom. „U to možeš biti sigurna! Novi Savez, sazdan na najvišim idealima!“

„Svet ne treba menjati“, huknu Sutkinja, crnih očiju prikovanih na prestonicu. „Svet treba spaliti.“

Vik nijednom od njih dvoje ne bi poverila ni svinje da čuvaju, a kamoli da upravljaju snovima miliona, u novoj budućnosti. Potrudila se da joj lice ostane bezizražajno, naravno, ali je Pajk sigurno naslutio nešto od njenih osećanja. „Deluješ mi sumnjičavo.“

„Nikada nisam videla da se svet brzo menja“, reče Vik. „Ako sam videla da se uopšte menja.“

„Počinjem da mislim kako si se Sibaltu toliko dopadala zato što si bila njegova sušta suprotnost.“ Rizino vragolasto spusti šaku na njeno rame. „Baš si pravi cinik, sestrol!“

Vik pomeri rame da mu skloni ruku. „Mislim da sam stekla pravo da to budem.“

„Posle detinjstva otetog u logoru“, reče Pajk, „i karijere provedene u sticanju prijatelja, da bi ih onda izdala arhilektoru Glokti, kako bi i mogla biti drugačija? Ali čovek može biti i *previše* ciničan. Videćeš.“

Vik je morala da prizna kako je očekivala da će se Velika promena već odavno sama urušiti. Da Sutkinja i Rizino prestanu da se samo prepucavaju, već da se dohvate za guše, da se krhka koalicija razbijača i potpaljivača, umerenjaka i ekstremista, rastoči na frakcije, da rešenost Narodne vojske popusti pod kišom. Ili da se, kad smo već tu, konjica lorda maršala Raksteda pojavi na nekom brdu i rastera tu gomilu odrpanaca.

Međutim, Rizino i Sutkinja nastavili su da trpe jedno drugo a od kraljeve garde nije bilo ni traga ni glasa. Čak i sada kada je kiša popuštala i dok su marširali u raštrkani, smrdljivi lavirint trošnih udžerica pred zidinama prestonice, voda je prskala iz napuklih oluka dole u blatnjave uličice. Možda su se Orsove jedinice istrošile u bici protiv Lea dan Broka. Možda su morale da se bave drugim ustancima. Možda su u ova čudna vremena morali da se bore na toliko strana da više nisu ni znali protiv koga treba da se bore. Vik je znala kako su se osećali kada su se probili prvi zraci sunca i kada je u daljini ugledala kapije Adove.

Na tren se upitala je li Talou u gradu. Zabrinula se da li mu preti opasnost. Onda je shvatila koliko je glupo brinuti za jednu osobu usred svega što se dešava. Kako bi ona uopšte mogla njemu da pomogne? Kako uopšte neko nekom može da pomogne?

Rizino je uznemireno osmatrao mokre zidine. „Možda bi bilo mudro oprezno pristupiti. Da razmestimo topove, i, hm...“

Sutkinja na to glasno prezrivo frknu, pa obode konja bosim petama i odjaha napred.

„Njoj se ne može zameriti na nedostatku hrabrosti“, reče Pajk.

„Ali na manjku duševnog zdravlja može.“ Vik se prilično nada-
la da će ih dočekati kiša strela, ali od toga nije bilo ništa. Sutkinja
je kaskala ka zidinama, prezrivo dignute brade, u sablasnoj tišini.

„Vi unutra!“ zauralala je, zauzdavši konja pred kapijom. „Voj-
nici Saveza! Ljudi Adove!“ Ustala je u uzengijama, pa je pokazala
iza sebe, ka hordi koja je razgaženim putem milela ka prestonici.
„Ovo je Narodna vojska, i došla je da oslobodi narod! Vi treba
da kažete samo jedno!“ Digla je prst nalik na kandžu. „Jeste li uz
narod... ili protiv njega?“

Njen konj se uznemirio, i ona je cimnula uzde pa ga okrenula
u uzanom krugu, i dalje sa pruženim prstom, dok je tutanj hiljada
i hiljada koraka postajao sve glasniji.

Vik se zgrči na čegrtanje iza kapije, a onda se između dva
krila pojavi svetli prorez, i uz škripu šarki koje je davno trebalo
podmazati, ona se sporo otvoriše.

Vojnik se nagnu sa bedema, ludo se kezeći i mašući kapom.
„Mi smo s vama!“, zagrmeo je. „Velika promena!“

Sutkinja zabaci glavu, pa potera konja sa puta, i nestrpljivim
pokretom ruke pozva Narodnu vojsku napred.

„Dole kralj!“, zakrešta usamljeni vojnik, na šta razbijači koji su
prilazili uzvratili smehom, pa stavi život na kocku tako što ugrabi
mokri jarbol da skine barjak iznad kapijske kule.

Barjak visokog kralja, koji se iznad Adove vijorio vekovima.
Zlatno sunce Saveza, koje je Bajaz lično predao Harodu Velikom,
da mu bude znamenje. Zastava pred kojom su ljudi klečali, pred
kojom su se molili, kojoj su se kleli na vernost... lepršavo pade u
lokve pred kapijom.

„Svet može da se promeni, sestro Viktorina.“ Pajk diže jednu
golu obrvu kad pogleda Vik. „Samo posmatraj.“ Onda coku
jezikom i odjaha ka otvorenoj kapiji.

I tako je, sa gotovo preteranim simbolizmom, Narodna vojska
umarširala u Adovu, gazeći zastavu prošlosti u blatu.

Obični ljudi

„Stigli su!“ Džakib je bio toliko obuzet uzbuđenjem da ga je glas izdao i postao piskutav. „Hej, razbijači su *stvarno* stigli!“ Svi oni dani, nedelje i meseci čekanja, a sada se uzbuđeno osvrtao po njihovoj maloj dnevnoj sobi, i nije imao pojma šta prvo da uradi.

Petri nije izgledala uzbuđeno. Izgledala je zabrinuto. Čak i mrzovoljno. Drugari su ga upozorili da se ženi mrzovoljnom ženom, ali to tada nije video. On je uvek bio pun nade. „Ti si uvek pun nade“, govorili su mu. Sada se činilo da je ona svakim danom sve mrzovoljnija. Ali to baš i nije bio pravi čas za brigu o njihovom braku. „Stvarno su stigli!“

Kada je ugrabio kaput, srušio je pamflete sa stola. Nije ih on ni čitao. Ma nije on zapravo ni umeo da čita. Ali to što ih je samo imao, to mu je delovalo kao lep korak ka slobodi. A kome uopšte trebaju pamfleti, kada su razbijači stvarno stigli?

Otišao je da uzme dedin mač sa kuke iznad vatre. Opsovao u bradu što ga je Petri materala da ga okači tako visoko, van domašaja. Morao je da se propne na prste da ga spusti, pa mu je zamalo pao na glavu.

Osetio se loše kada je video njeno lice. Možda nije bila toliko mrzovoljna koliko uplašena. To su ti gadovi i želeli, Inkvizicija

i Zatvoreno veće. Da se svi većito plaše. Uhvatio ju je za rame. Pokušao da joj ulije malo nade. „Sad će cene hleba da padnu“, rekao je, „videćeš. Biće hleba za sve!“

„Stvarno tako misliš?“

„Ma znam.“

Spustila je vrhove prstiju na izlizane korice. „Nemoj da nosiš mač. Ako ga imaš sa sobom, možda poželiš i da ga upotrebiš. A ne umeš.“

„Umem, umem“, prasnu on, mada su oboje znali da ne ume, da ne ume stvarno, pa ga ote iz njene ruke, okrenu na pogrešnu stranu i zarđalo sečivo dopola iskliznu iz korica pre nego što ga uhvati i vrati na mesto. „Na dan Velike promene čovek mora biti naoružan! Ako nas bude dovoljno naoružanih, nećemo morati da ga upotrebimo.“ I pre nego što je ona uspela da izrazi još sumnji, on je izjurio i zalupio vrata za sobom.

Ulice su napolju bile svetle, sve sjajno i blistavo i naizgled novo, posle nedavne kiše. Ljudi na sve strane, nešto između ustanka i karnevala. Ljudi koji trče, ljudi koji viču. Neka njemu poznata lica. Većinom neznanci. Neka žena ga je zagrlila oko vrata i poljubila ga u obraz. Kurva je stajala na nekakvoj ogradi, jednom rukom se držeći za zid zgrade dok je drugom rukom zadizala haljinu, da se rulja nagleda. „Čitav dan u pola cene!“, krešala je.

On je bio spreman za borbu. Spreman da juriša na nizove kraljevskih kopalja, a da mu sloboda i jednakost budu oklop. Petri se ta ideja uopšte nije dopadala, i iskreno, i sam je pomalo počinjao da sumnja, kako se taj dan bližio. Ali video je tek nekolicinu vojnika, a oni su bili osmehnuti i raskopčani, klicali su, skakali i slavili kao i svi drugi.

Neko je pevao. Neko je plakao. Neko je igrao u lokvama i sve prskao. Neko je ležao u ulazu. Možda pijan, a onda je Džakib video krv na licu. Možda bi trebalo da pomogne? Ali ponela ga je reka ljudi u trku. Nije mu bilo jasno zašto. Ništa mu nije bilo jasno.

Izbio je na Preki put, koji je široko prosecao između fabrika Tri farme, ka centru grada. Tu je video naoružane ljude – uglačani oklop, nov-novcijat i blistav. Ukopao se na uglu, prestravljen, sa

mačem skrivenim iza leđa, pošto je bio ubeđen da je to kraljevska garda. Onda je video njihova bradata lica, i njihov razmetljiv korak i barjake koje drže, grubo izvezene raskinutim lancima i znao je da je to Narodna vojska, koja maršira u slobodu.

Radnici su kuljali iz manufaktura da se pridruže masi i on se probijao kroz njih, smejući se i vičući do promuklosti. Obišao je top. Pravi-pravcati top koji su gurale nasmejane bojadžijke, sa podlacticama u čudnim bojama. Narod je pevao, grlio se i plakao, a Džakib više nije bio obućar, već borac za pravdu, ponosni brat razbijača, učesnik u velikoj borbi epohe.

Video je ženu na čelu gomile, na belom konju, sa vojničkim prsnikom. Sutkinja! To sigurno mora biti Sutkinja. Nije se usuđivao da se ponada, dok ju je sada gledao suznim očima, da će biti toliko lepa, žestoka, tolika pravednica. Ona je bila duh, otelotvorenje ideje. Boginja, što vodi narod ka svetloj budućnosti.

„Braćo! Sestre! U Agriont!“ Onda je pokazala na put ka slobodi. „Nešto mi se prohtelo da upoznam njegovo preuzvišeno jebeno veličanstvo!“

A onda je usledio novi buran talas smeha i oduševljenja, a Džakibu se učinilo da u sporednoj uličici vidi neke ljude kako šutiraju nekoga na zemlji, šutiraju i šutiraju, pa je potegao zarđali mač svog dede i digao ga visoko u vazduh, i pridružio se pesmi.

„Evo ih“, prošaputa Grej.

Kapetan Lib isuka mač. Činilo se da je to ispravan postupak. „Jasno mi je, kaplare.“ Pokušao je da zrači samopouzdanjem. Za oficira je najvažnija osobina samopouzdanje. Prisetio se kako mu je brat to govorio. „Čujem ih.“

Sudeći po larmi, bilo ih je poprilično. *Baš* poprilično, i sve vreme su se približavali. To je Liba podsetilo na žagor gomile na Takmičenju. Stotine oduševljenih, uzbuđenih glasova. Hiljade glasova. Međutim, ovde je bilo i jasnog prizvuka ludila. Besa. Povremeno ih je presecalo razbijanje stakla, lom drveta.

Lib bi veoma voleo da pobjegne. Nije želeo ničiju krv na rukama, posebno ne sopstvenu. A i imao je razumevanja za njihove ciljeve, bar donekle. Sloboda i pravda i tako dalje, kome se to ne bi dopalo, bar u principu? Ipak, on se zakleo kralju. Ne kralju lično, naravno, ali znate, ipak se zakleo. Vrlo se rado zakleo kada je sve bilo mirno i smatrao je da ne može tu zakletvu da povuče čim situacija postane nezgodna. Kakva bi to onda zakletva bila?

Njegov pukovnik ga je uveravao da pomoć stiže. Od kraljeve garde. Onda iz Vestporta. Onda iz Stariklanda. Iz još neverovatnijih mesta. Ipak, ispostavilo se da nikakva pomoć nije stigla.

Lib je osmotrio svoje ljude, postrojene na Prekom putu. Izgledali su baš kao tanušna crvena linija. Možda četrdeset samostrelaca, osamdeset kopljanika. Pola njegove čete nije se pojavilo. Oni zakletvu nisu shvatali toliko ozbiljno kao on. On je oduvek mislio da nema plemenitije osobine nego biti čovek od reči. Za oficira je najvažnija osobina lojalnost. Otac mu je to često govorio. Ali počinjalo je da izgleda kao da bi izvesna prilagodljivost bila veoma korisna.

„Evo ih“, prošaputa Grej ponovo.

„Jasno mi je, kaplare.“ Libova usta sasvim su se osušila kada je povetarac razvejavao dim iz obližnje livnice. „Vidim ih i sam.“

Još njih, stvarno još, pa onda još. Mnogi su izgledali kao obični građani, među njima je bilo žena i dece, vitlali su nogama od stolica, čekićima, noževima i kopljima napravljenim od starog gvožđa. Drugi su izgledali kao profesionalci, u oklopu i sa blistavim oružjem koje se presijavalo kada je sunce provirilo. Lib je nesvesno otvorio usta dok je shvatao koliko ih zapravo neverovatno mnogo ima.

Očigledno sve agresivniji proglasi Otvorenog veća, policijski čas, pretnje, primeri nisu postigli željeno dejstvo. Zapravo, baš obrnuto.

„Suđaja mu“, prošapta neko.

„Samo mirno“, reče Lib, ali je to zazvučalo piskutavo i nikoga nije umirilo. Možda je čak uznemirilo one koji su još bili mirni. Bilo je potpuno očigledno da njegov tanki crveni stroj nema šanse da zaustavi onu bujicu. Da nema nikakve šanse.

Kada su ugledali Liba i njegove vojnike, polako su se zaustavili, nesigurno su se tiskali, skandiranje i klicanje zamrlo im je na usnama. Usledila je izuzetno neprijatna tišina, i iz dubina Libovog uma izronila je jedna neprimerena uspomena. Izuzetno neprijatna tišina pošto je pijan pokušao da poljubi svoju rođaku Sitrin na onom plesu, a ona se užasnuta otrgla tako da ju je nekako poljubio u uvo. Ova tišina bila je nalik na tu. Samo mnogo stravičnija.

Šta da radi? Suđaja mu, šta da se radi? Da ih propusti? Da im se pridruži? Da im se suprotstavi? Da pobegne glavom bez obzira? Nije bilo dobrih ideja. Libova donja usna glupo je poigravala, ali nije se čulo ništa. Čak i najmanje loša ideja bila je van njegovog domašaja. Za oficira je najvažnija osobina odlučnost, ali on nije bio za ovo obučen. Nikoga ne obučavaju da se suoči sa svetom koji se iznenada raspada.

A sada se kroz gomilu probio neki jahač. Žena, sa raščupanom mokrom riđom kosom i žestokim, prezriviim kecom. Kao da je njena srdžba bila zarazna, i smesta se proširila kroz gomilu. Lica su se iskrivila, ljudi su digli oružje, začuli su se urlici, krici i psovke, i Lib iznenada nije imao više nikakvog izbora.

„Diži lukove!“, zagrme kaplar Grej, a žile mu iskočiše na debelom vratu. Istovremeno je pogledao Liba sa neodređeno očajničkim izrazom lica. Krmanoš broda koji tone, možda, koji gleda svog kapetana i nemo pita da li zaista treba da potonu zajedno sa brodom. Možda zato kapetani i tonu sa svojim brodom. Zato što nemaju bolju ideju.

„Gađaj!“, zakrešta Lib i daje znak mačem.

Nije bio siguran koliko je vojnika zaista odapelo. Manje od polovine. Boje se da gađaju u toliko mnoštvo? Nisu spremni da gađaju ljude koji im mogu biti očevi, braća, sinovi? Žene koje im mogu biti majke, sestre, kćerke? Nekolicina je očigledno gađala iznad mase, namerno ili u žurbi. Začu se krik. Jesu li dvoje ili troje u prvom redu te besne rulje zaista pali? Nije bilo ni najmanje razlike. Kako bi i moglo biti?

Stravična đavolica ispred rulje pokaza na Liba prstom nalik na kandžu.

„Pobijte ih!“

I oni jurnuše, njih na hiljade.

Lib je bio relativno hrabar čovek, relativno častan čovek, umereni monarhista koji je svoju zakletvu kralju veoma ozbiljno shvatao. Ali Lib nije bio budala. Okrenuo se i dao u beg zajedno sa svojim ljudima. To više nije bila četa, već krdo svinja koje skviče u bekstvu.

Neko ga gurnu i on pade pa se otkotrlja. Učinilo mu se da je to bio kaplar Grej, proklet bio. Sada su jurili svako na svoju stranu, bacali oružje, a on se ustremio ka nekoj poprečnoj uličici i probio pored iznenađenog prosjaka i zamalo opet pao. Kako jedan čovek može da održi zakletvu ako su svi drugi svoje prekršili? Vojska u najvećoj meri zavisi od jedinstva.

Beži ka Agriontu, samo je to mogao da misli. Jurio je kroz krivudave uličice, potiljka naježenog od straha, a dah mu je cepao pluća. Prokleta slaba pluća, ona su ga mučila čitavog života. *Možeš li da navedeš jednog lorda maršala sa slabim plućima?*, pitao je nekada njegov brat. *Za jednog oficira najvažnija su pluća!* Smradni vazduh Adove nimalo nije pomagao. Čučnuo je u ulazu, pokušavajući da dođe do daha. Negde je ispustio mač. Ili ga je možda bacio?

„Majku mu.“ Spustio je pogled na svoju oficirsku bluzu. Jar-kocrvena. Kako bi mogla biti crvenija? Čitava njena svrha bila je da ga istakne. Kao centar mete.

Teturavo se udaljio od ulaza, pokušavajući da se otkopča, i gotovo smesta je naleteo na grupu krupnih ljudi. Možda radnici, iz neke lokalne livnice. Međutim, pogledi su im bili mahnuti, beonjače su sijale iz garavih lica.

Oni su zurili u njega, a on u njih.

„E, slušajte“, rekao je i slabašno digao ruku. „Ja sam samo vršio...“

Nije ih zanimalo. Ni njegova dužnost, ni njegova zakletva, ni njegovo razumevanje njihovih ciljeva, ni njegov umereni monarhizam. To nije bio dan za umerenost, a kamoli za pitanja šta je najvažnije za jednog oficira. Jedan je oborio glavu i jurnuo. Lib je uspeo da jednom zamahne pesnicom. Bezopasno, pošto je promašio i čoveku samo okrnulo čelo.

Brat ga je nekada učio kako se udara, ali ga on nije stvarno slušao. Sada mu je zbog toga bilo krivo. Ali ni njegov brat zapravo ništa nije znao o udaranju.

Čovek ramenom nalete na Libova rebra, izbi mu vazduh, diže ga čitavog i baci ga na mokru kaldrmu uz silan tresak.

Onda se svi okomiše na njega. Šutirali su, psovali. Pomahnitali ludaci. Pobesnele zveri. Lib se sklupčao što je bolje mogao, cvileći od svakog udarca. Nešto ga tako snažno udari u leđa da mu pozli. Onda užasnut vide da jedan vadi nož.

Zaprepastio se kada je Kal potegao nož. A možda nije trebalo. Vratar je znao da ga ovaj ima. Prestao je da šutira oficira da bi ga pogledao. Pomislio da mu vikne da to ne radi. Ali tada je Kal već ubadao.

„E jebote“, prošaputa Vratar. Nije smerao nikoga da ubije kada je napustio fabriku i otrčao da se pridruži razbijačima koji su hrlili Prekim putem. Nije bio siguran šta je smerao. Da možda ispravi nepravde. Da jednom za promenu bude nešto pošteno. Ali svakako ne ovo. Svi su izgledali zaprepašćeno. Kal najviše.

„Moralo je tako“, rekao je, zureći u nesrećnika koji je šištao i pljuvao krv i širio crvenu lokvu po ulici. „Moralo je tako.“

Vratar nije shvatao zašto je tako moralo. Nije njima taj nesrećnik određivao nadnicu. Mogli su samo da ga prebiju. Da ga nauče pameti. Da to bude dovoljno. Ali bez obzira je li tako moralo ili nije, sada je bilo gotovo. Nije moglo da se poništi.

„Idemo.“ Vratar se okrenuo. Ostavio je za sobom oficira na samrti. Požurio nazad ka Poprečnom putu. Ka Agriontu. Nije znao šta će se desiti kada jednom tamo stignu, baš kao što nije znao šta će se desiti kada su počeli da mlate tog oficira.

I sutra će moći da se kaje.

„Evo ih.“ Šoli je gledao grupu kako trči dole uličicom, osluškiavo bat koraka kako odjekuje između uzanih zgrada, pa je iskapio preostalo vino i spustio noge sa sedišta kraj pozora.

„Ko to?“, promumla Ril, pogleda mutnog od ljsuke.

„Razbijači, glupačo“, pa onda spusti šaku na njeno lice i gurnu je nazad na krevet. Ona u padu udara glavom o uzglavlje, pa opipa potiljak i vide krv na prstima, a Šoli prasnu u smeh. On je oduvek bio veliki šaljivdžija.

Uzeo je sekiricu sa stola i zavukao držalje u rukav. „Rekao bih da je pravi trenutak da se poravnaju neki računici.“ Onda je namestio kapu na glavu, baš kako treba, popravio okovratnik pred ogledalom, šmrknuo još malo bisernog praha, pa veselo strčao niz stepenice i na ulicu.

U vazduhu je bila eksplozivna atmosfera. Osećanje da se sve ruši da bi se iznova sagradilo na nov način. Neka žena protrča pored njega, vrišteći, ili se možda smejući, a Šoli je pozdravi dizanjem šešira. On je bio poznat po ućivosti. Onda se sklonio s puta, sve vreme stežući sekiru, da bi neki ljudi projurili. Za svaki slučaj, shvatate. Nije samo on imao račune koje treba poravnati, a imao je i mnogo neprijatelja. Oduvek je imao dara da ih stiće.

Prošao je pored dvoje starih odrpanaca što su skidali odeću sa mrtvog oficira koji je ležao u krvi, pa je nastavio da grabi, oborene glave, držeći se sporednih uličica i prečica. Uvek je imao dara da nađe put. Brinuo se da će prolazak kroz Arnoov zid biti problem. Razmišljao je da se provuče kroz kanalizaciju, mada bi tako upropastio fine čizme koje je ukrao od onog trgovca. Međutim, Samurova kapija je bila širom otvorena. Tu je sigurno bilo borbe, pošto je gomila dovlačila krvave leševe nekih kraljevih gardista na zidove. Jednom su se vukla creva. Drugi nije imao glavu. Šoli nije imao pojma gde je glava završila. Činilo se neućivo pitati. Digao je šešir odvratnoj ženi sa ne više od četiri zuba u glavi i prošao kroz kapiju.

Čuo je zvuke nasilja, negde u daljini. Luda buka, koja se širi kroz bogatije četvrti unutar Arnoovih zidina. Možda se zovu Narodna vojska i možda imaju tu i tamo neki uzvišeni ideal, ali po njegovom mišljenju, to je gomila siledžija, sa ponekim slabim izgovorom i još poprilično njih koje nisu zanimali nikakvi izgovori, već samo prilika da u metežu na brzinu steknu nekakvu korist.

Na sve strane su bili dokazi njihovih dela. Šoli je zastao da skinе sa leša lep prsten koji je neko ostavio. Uvek je imao oštro oko.

Video je kuću. Koliko je samo puta stajao napolju, u senkama, i planirao osvetu? Sada, zahvaljujući srećnim okolnostima, ona mu je pala s neba i samo je trebalo da je sprovede. Kapija je bila zaključana, ali je on skinuo kaput i prebacio ga preko ograde dok niko nije gledao. Zaleteo se i preskočio, provukao kroz mokru baštu gde je žbunje bilo potkresano da podseća na ptice ili tako nešto. Po njegovom mišljenju, najobičnije bacanje para. Para koje bi trebalo da su njegove.

Prozor trpezarije se i dalje nije dobro zatvarao i Šoli ga je pažljivo otvorio, prešao prozorsku dasku i tiho sišao u zamračenu sobu na drugoj strani. Uvek je imao dara da se tiho kreće. Mesto se nije mnogo promenilo. Taman sto i stolice, tamna komoda na kojoj sija srebrnina. Srebrnina koja bi trebalo da je njegova.

Čuo je smeh, razgovor, još smeha. Ženski glas, pomislio je, glas mlade žene i starijeg muškarca. Po zvuku se činilo da još nemaju pojma šta se dešava u gradu. Čudno, da se pedeset koraka od opšte ludnice ovde odvija samo još jedan običan dan. Odšunjao se hodnikom i provirio kroz vrata.

S obzirom na klanicu na ulicama, bio je to neobičan prizor. Devojka od dvadesetak godina, bujne plave kose, stajala je i divila se sebi u ogledalu od viserinskog stakla koje je verovatno koštalo više od Šolijeve kuće. Na sebi je imala nedovršenu haljinu od svetlucavog materijala, a kraj nje su stajale dve krojačice – mlađa sa ustima punim čioda i starija na kolenima, koja je ušivala porub. Furnevelt je sedeo u uglu, sa čašom vina u ruci. Bio je leđima okrenut ka Šoliju, ali se u ogledalu videlo da se osmehuje zbog posla koji se pred njim odvija.

A Šoli je shvatio da je devojka sigurno Furneveltova kćerka. Toliko je dugo on čekao. Trebalo je samo da odmah na mestu ubije matorog gada, ali je Šoli želeo da ovaj prvo bude svestan šta sledi. Zato je zakoračio kroz vrata i digao šesir.

„Moje dame“, rekao je, osmehujući se u ogledalo, i one su se zbunjene okrenule da ga pogledaju. Još se nisu uplašile. Biće i toga.

Šoli nije pamtio njeno ime, ime Furneveltove kćeri, ali je izrasla u lepoticu. Tako je to kad odrasteš sa tolikim privilegijama. Sa privilegijama koje je trebalo da su njegove.

„Šoli?“ Furnevelt skoči iz stolice, sa divno zaprepašćenim licem. „Mislio sam da se nikada nećeš vratiti ovamo!“

„Mnogo si ti meni govorio.“ Šoli je pustio da mu sekira isklizne iz rukava, tako da je sada stezao držalje. „Govno matoro samoživ.“ A onda ga je udario postrance u glavu.

Furnevelt je digao ruku i odbio udarac, ali ga je sečivo ipak dohvatilo po temenu i krv je briznula preko sobe.

Huknuo je smešno, tiho, zateturao se, ispustio čašu vina i ona se razbila na podu.

Jedna krojačica je kriknula a čiode su joj poispadale iz otvorenih usta. Furneveltova kćerka je zurila, a žile su joj štrčale iz bosih, bledih stopala.

Šoli je drugi put pogodio Furnevelta pravo među oči, i sekira se uz prasak zarila u lobanju.

Krojačica ponovo kriknu. Baš je razdražujuće kreštala.

Furneveltova kćerka izjuri napolje, brza kao lasica, s obzirom na nedovršenu haljinu na sebi. „Majku mu!“ Šoli je morao i nju da sredi, da bi se računi poravnali, ali sekira se zaglavila u Furneveltovoj lobanji i koliko god vukao, nije mogao da je oslobodi. „Vraćaj se ovamo, kurvo!“

Lilot je bežala. Nije tu bilo nikakvih misli. Prestravljena je trčala hodnikom, gonjena kricima svojih krojačica. Nekako je otključala vrata, pojurila kroz vrt, izbila na kapiju. Trčala je, stežući lagane podsuknje svoje nedovršene venčanice, a bosa stopala su joj šljapkala po mokroj kaldrmi.

Izletela je na trg. Ljudi na sve strane. Ljudi ošamućeni, radosni, znatiželjni, besni. Čudni ljudi sa čudno izraženim osećanjima koji krive lica u zverske maske. Odakle oni tu?

Neki čovek je stajao na sanduku i nešto urlao o glasanju. Iskeženi radnici su mu uzvraćali vikom. Žena raščupane kose

poskakivala je na ramenima neke ljudeske, vitlajući mačem i kunući u nebo. Lilot se spremala da doziva pomoć, ali neki nagon ju je naterao da se ugrize za jezik i priljubi uza zid, da bi došla do daha. Jedva da je znala šta se desilo. Razbijači, slutila je. Sigurno su razbijači.

Jednom je slušala govor nekog od njih. Skrivena u zadnjem redu skupa, umotana u maramu koju je pozajmila od sluškinje. Mislila je da je to tako odvažan postupak, očekivala je vatru i bes i, pa... *opasnost*. Međutim, to je sve zvučalo tako razborito. Poštene nadnice. Razumno radno vreme. Pristojno ophođenje. Jedva da je mogla da shvati zašto su ih se svi toliko bojali. Kasnije je, zajapurena, žustro ponovila sve njihove argumente ocu. On joj je rekao da ona nema pojma koliko je složeno upravljati tržištem rada, da ono što njoj zvuči kao veoma logično i razumno, nekome može zvučati kao poziv na prevrat, i da jedna dama od ukusa, kako je on vaspitava, ne bi trebalo da se zanima za takve stvari.

Bar je u tome užasno pogrešio.

Othramala je kroz prepunu ulicu. Sunce je zašlo i ledeni vetar je doneo novu kišu. Neko je prebrzo svirao violinu i oni su igrali, podvriskivali i tapšali, kao gosti na posebno razuzdanom slavlju, a nedaleko je bogato odeven leš bio presamićen preko ograde, krv je kapala iz njegove razbijene glave i oticala u slivnik. Je li njen otac mrtav? Nemušto je zaječala, pa je morala da se ugrize za pesnicu da ne bi vrisnula.

Bilo je upozorenja. Cene hleba i mesa, čula je od kuvarice, stalno su rasle. Lojalnost u vojsci, čula je od Harbina, stalno je slabila. Bio je i onaj ustanak u Valbeku. Brige da će ih možda biti još, kada se pobunjenici iskrcaju u Miderlandu. Vesti o kraljevoj pobedi donele su olakšanje. Ali onda su stigli glasovi da se razbijači približavaju Adovi. Onda je usledio policijski čas, onda je Inkvizicija počela da hapsi, onda je Zatvoreno veće počelo da veša.

Predložila je da odlože svadbu, ali njen otac nije hteo ni da čuje, kao što nije hteo ni da čuje argumente razbijača. Odbio je da odloži veliki dan svoje kćerke jedinice zbog nekakve gomile probisveta. Harbin se nasmejao na ideju da bi prestonica mogla